

Arad, 1849. október 6.

Az újra csendes Európában a forradalom katonái felett cári segedelemmel úrrá lévők, a félelmükből éppen csak ocsúdók, a jövőnd vesztüktől rettegők a gyengék kegyetlenségével tervelték a bosszút. A segítő birodalmak is hiába sugalmazták a mérsékletet. Az amúgy is halk kérelem süket fülekre talált. Ausztriában a hatalomnak olyan képviselői és a döntésnek olyan teljhatalmú urai támadtak, mint Schwarzenberg és Haynau, „a két verívó, a dühös bolond és a hideg vámpír”. S ha Haynau, Brescia hőhéra és szétrombolója az aradi térségben személyére illő új jelzőkre talált is, ennek ódiumát az ellenforradalmi rendnek kell vállalnia, hiszen az keresett a kiszabott tennivalóhoz végrehajtót. Olyat, aki utat nyit az önkényuralomnak, és a véres megtorlással félni tanít.

Szeretnők tudatosítani a bennünk mindinkább határozott formát öltő gondolatot: az 1848—1849-es forradalom csak a harctereken szenvedett vereséget. Szülötte, a polgári rend világa már diadalmaskodni vágyón tette meg nálunk első lépéseit. Ezért is kellett a felmozdult erőket is visszaretentő, kemény-kegyetlen leállítás.

Arad környékén, Világos után. tüzéséggel is támogatott gyalogos császári katonaság támad a szabaddá vált parasztokra, akik az erdő- és legelő-nagybirtokok urai ellen kívánják tovább vinni a harcot. Sokuknak ezért börtön a bére, és a népgyűlést tervező Avram Iancu is fegyveres erők fellépésével fenyegetik. A katonai törvényszék százával hozza a halálos ítéleteket, amelyekből végül tizenhatot végre is hajtanak. Augusztus 23-án Aradon már bitófán függ Ormai-Auffenberg Norbert cseh származású tiszt. Kazinczy Lajos tábornokkal sortüz végez, és Hauk Lajos alezredesnek is meg kell halnia. Többen lesznek öngyilkosok. Szeptember első napjaiban Haynau a foglyokkal teli aradi várba átkísérteti a még cári őrizetben lévő katonai vezetőket. Mintegy hatszázan várják, magyar, román, osztrák, német, lengyel, szerb, horvát forradalmárok, mi lesz a sorsuk. Október hatodikán — a bécsi forradalom évfordulóján — azután kivégeznek tizenhárom tábornokot, magas beosztású katonai vezetőt. Kilencnek a „kötél általi” halál jut osztályrészül. Így hal meg Damjanich János, Aulich Lajos, Nagy-Sándor József, Vécsey Károly, Török Ignác, Lahner György, Knezich Károly, Pöltenberg Ernő, Leiningen-Westerburg Károly; Kiss Ernőt, Schweidel Józsefet, Dessewffy Arisztidet, Lázár Vilmost agyonlövik. Az áldozatok méltósággal néznek szembe a bitófával, a fegyverekkel, mondanak a jövőndnek szánt büszke, féltias, emberi utolsó mondatokat.

Haynau pedig úgy véli, egész Európának mutatott példát, s tettétől biztoskevélyen várja, hogy az: sok esztendőre szöloán forradalom nélküli csendet teremto.

Az aradi vértanúkra emlékezünk, és óhatatlanul visszafogottá válik a lélegzet, dermedtté a gyászoló lélek, hiszen olyan elődökre kell gondolnunk, akik a csak egyetlenségyszer adottat, az életet áldozták a köznek, a haladásnak — minékünk, miérettünk. Jóllehet ök még csak nem is voltak messzefénylő, jövőbe világító eszmék üzöttjei, nem voltak váteszek; és nem voltak politikusok sem, megéreztt, felismert igazságok izzó szavú, másokat lelkük, hitük melegével az ügyhöz forrasztó, rendkívüli emberek. Egyszerű középkorú férfiak voltak; többen gyereket és asszonyt gondoskodón óvók — és mindenekfelett hivatásos katonák. Történezs-ként a szürke hétköznapok kutatása, az életen munkáló köznapiság története az, amit fő tennivalóként vállaltam. Nem ebből a históriai síkból lépek ki, amikor ezeknek a férfiaknak sirja, síremléke mellé állok, és másokat is oda invitálok. A dologtevő mezei és városokbéli munkások rokonainak érzem ugyanis öket, akik úgy tudták a hadat, úgy a vezényelő példamutatást, a fegyvelmezzett harcot, ahogyan mások a sarjúkaszalást, a zsidelyfaragást, a házépítést vagy a réznek, a vasnak a formálását. Úgy is tették azt, amit tenniük kellett, mint ezek a társaik,

miután a hitük szerinti jó utat választották és esküjüket megtartották. Egyszerűen és természetesen.

Jelképpé szépülő az a tény is, hogy ezek az emberek több nemzet fiai. Példáza azt, hogy a hazaszeretet mindig a forradalomban cementeződik egybe a legszilárdabban a nemzetköziséggel; ahogyan akkor a patriotizmus cselekvésre buzdító ösztökélése az embertestvériségből kivirágzó világszabadság vágyával annyi tudatban elbékélt. Azok, akik Aradon a román és a magyar nép, a román és a magyar kormány képviselőiben a közös hagyomány, a sorsközösség tudatával, igaz érzésekkel emlékeztek, gyászoltak, egyben a 48-as nemzeti szabadságmozgalomban az összemberit melengető lelkek üzenetének meghallóiként is egymás mellé állottak.

Végezetül a több mint száz évvel ezelőtt negyvennyolcra emlékező, történelmet-haladást szolgálón oktató Sámi László szavait szeretnők idézni; az aradi ünnepies múltbanzés jelentőségét vele is erősítve állítjuk, hogy valamely etnikum „mindég abban az arányban remélhet a jövőbe, amely arányban visszaemlékezik a múltira; olyan joggal és olyan mértékkel számíthat áldozatkésztségre, amilyen mértékben a tett szolgálatokért hálás elismerését nyilvánítani tudta és akarta... Ha azt akarjuk, hogy nevünk nőjön, szívünknek is nőni kell.“

Imreh István

A Barcaság múltjából

Nem tudni, mi történt születésed előtt: anyyi, mint örökké gyermeknek lenni, mint mindig idegennek maradni — mondotta gyulafehérvári székfoglaló beszédében Apáczai Csere János, arra utalva, hogy a történelmi tudat, a társadalmi-etnikai tradíció erkölcsi magatartást formáló társadalomlélektani tényező; a szülőföld múltjának ismerete híján elvész az otthonosság érzése, meglazul a közösségi szellem.

Bevezető soraimat kiegészíteném André Leroi-Gourhannak, a Sorbonne ősrégészeti professzorának megfogalmazásával: „Az egyén születésekor a népe jellemző tradíciók rendszerével találja magát szemben, és gyermekkörától kezdve különböző módokon dialógus kezdődik közte és a társadalom között. Az emberi faj számára a hagyomány éppen annyira elengedhetetlen, mint a rovtársadalmak számára a genetikus kondicionálás: az etnikai fennmaradás a beidegzettségeken múlik, a kialakuló dialógus kiváltja a beidegzettség és a haladás közti egyensúlyt, a beidegzettség jelképezvén a csoport fennmaradásához szükséges tőket, a haladás pedig a javított fennmaradást szolgáló egyéni újításokat.“ E gondolatokkal vettem papírra számban pátriám, a Barcaság történetének néhány vonatkozását taglaló sorokat.

Románok, magyarok és szászok sajátos vonásokban gazdag, sokszínű történetének volt színhelye ez a tájegység. Együttélésük korai bizonyítéka az 1288. évi érseki levél, amely a szebeni és a barcasági ispánságban lakó magyar nemeseknek, szászoknak, székelyeknek és románoknak megparancsolja, hogy mindazokat a követeket, akik a tatárokhoz igyekeznek — ha másként akadályozni nem tudják —, rabtartó bilincsbe vessék. A Barcaság történeti fejlődése egységbe fogott románokat, magyarokat és szászokat. A szabad szász faluközösségek, a román és a magyar jobbágyfalvak együttesen védekeztek a török-tatár beütések ellen.

A környék mostoha történelme — sajnos — gyakran nyújtott erre lehetőséget. 1394-ben a törökök először törnek be Erdélybe a Töröcsvári-hágón, s a Barcaság az a vidék, amelynek fölperzselésével kezdetét vette az ottomán portyázások, rablóhadjáratok sok évszázadon át tartó sorozata. Egykori följegyzések szerint a medence román, magyar és szász népe együttesen lépett föl a betolakodók ellen, vitélül harcolt, mégis súlyos veszteségeket szenvedett. Az összefogás szellemében kötött egyezséget 1395-ben — a török veszedelem ellen — Zsigmond magyar király és Mircea cel Bătrîn, Havaselve fejedelme e tájék székvárosában, Braszóban. 1432-ben, majd 1493-ban s még sokszor, egészen a XVII. század végéig a törökök, tatárok (őket megelőzően pedig a kunok, besenyők) többnyire itt léptek Erdély földjére, s kezdték meg a fosztogatást. A vidék népének hősiességére, az együttes föllépésből fakadó erejére jellemző, hogy több esetben nem jutottak tovább, föltartóztatták támadásukat. Közben pedig a barcasági parasztság — ugyancsak nemzetiségi vállvetésben s a fogarasiakkal szövetségbe — 1433—1434 során fellázadt a nemesek és patríciusok jobbágytipró kíméletlensége ellen.